

Μετά τα κείμενα της Εφημερίδας των Συντακτών που αναδημοσιεύθηκαν σε προηγούμενη ανάρτηση της **Παντιέρας (Επαναστάτης από τον ΟΟΣΑ)**, αναδημοσιεύουμε σήμερα άλλα τέσσερα σχετικά κείμενα:

Διάλογος για τη σύγκρουση Νίκου Πουλαντζά και Κορνήλιου Καστοριάδη στη Μεταπολίτευση

1. Για «Το φάντασμα της Ιστορίας»

Αλέξανδρος Σχισμένος

Σας απευθύνω αυτή την επιστολή για να διαμαρτυρηθώ για το πρόσφατο άρθρο σας με τίτλο «Επαναστάτης από τον ΟΟΣΑ», ο πρόλογος του οποίου, γραμμένος από εσάς, διαστρεβλώνει το νόημα των παραθεμάτων που επιλέγει από την πρόσφατη βιογραφία του Καστοριάδη από τον Fr. Dosse. Ασφαλώς δεν είναι κανείς υποχρεωμένος να γνωρίζει εις βάθος τον στοχασμό και τον βίο ενός στοχαστή, όσο σημαντικός και αν είναι αυτός. Ένας επώνυμος συντάκτης είναι ωστόσο ηθικά υποχρεωμένος να αναλαμβάνει την ευθύνη των γραπτών του και των λαθών του, είτε αυτά προέρχονται από άγνοια, είτε από επιλογή. Ως μελετητής του Καστοριάδη και διδάκτωρ Φιλοσοφίας νιώθω υποχρεωμένος να αποκαταστήσω την αλήθεια, παραθέτοντας στους αναγνώστες σας ολοκληρωμένα τα αποσπάσματα στα οποία αναφέρεστε. Δεν θα αναφερθώ στο περιεχόμενο των επιστολών, αλλά μόνο στον δικό σας πρόλογο και, εν συντομία, σε ένα σημείο.

Αναφέρουν οι συντάκτες:

«Βέβαια στην ίδια παράγραφο ο βιογράφος θα σημειώσει ότι ορισμένοι εθνικιστές στην Ελλάδα “επιχείρησαν να οικειοποιηθούν [τον Καστοριάδη] διαστρέφοντας τις απόψεις του”. Και λίγο πιο κάτω: “Σε μια περίοδο ανόδου της Ακρας Δεξιάς στην Ελλάδα, η ιδέα [του Κ.] ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είναι απευθείας απόγονοι των Ελλήνων της αρχαιότητας μπορεί να είναι πολύ επικίνδυνη, οδηγώντας σε απόψεις περί “εκλεκτής φυλής”» (σ. 409). Φαίνεται ότι δεν είχαν την υπομονή να διαβάσουν ολόκληρη την παράγραφο. Την παραθέτω:

«Το έργο του Καστοριάδη *Ce quit fait la Grece*, που περιλαμβάνει τα σεμινάρια του 1982-83, αφιερωμένα στην αρχαία Ελλάδα, θα κυκλοφορήσει το 2004 από τις εκδόσεις Seuil. Στα ελληνικά, το βιβλίο θα εκδοθεί με τον τίτλο “Η ελληνική ιδιαιτερότητα”• για κάποιους, αυτό θα μπορούσε να δώσει λαβή σε παρεξηγήσεις, επιτρέποντας σε ορισμένους εθνικιστικούς κύκλους να επικαλούνται τον Καστοριάδη. Σε μια περίοδο ανόδου της Ακρας Δεξιάς στην Ελλάδα, η ιδέα ότι οι σύγχρονοι Έλληνες είναι απευθείας απόγονοι των Ελλήνων της αρχαιότητας μπορεί να είναι πολύ επικίνδυνη, οδηγώντας σε απόψεις περί “εκλεκτής φυλής”, τις οποίες διακινούν κάθε είδους ομάδες και οργανώσεις, συνδυάζοντάς τες μάλιστα με ξενοφοβικές και ρατσιστικές θέσεις. Όλα αυτά, ωστόσο, βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με την πραγματική σκέψη και τις αξίες του Καστοριάδη, ο οποίος έλεγε χαρακτηριστικά: “Οι Έλληνες είναι ρατσιστές». (Fr. Dosse,

Καστοριάδης, μια ζωή, μτφρ. Ανδρέας Παππάς, εκδ. Πόλις, 2016, σ. 409)».

Ασφαλώς αποδεικνύεται η λαθροχειρία των συντακτών όχι μόνο να αποκρύψουν το πλήρες κείμενο που παραθέτουν, αλλά και να προσθέσουν την εντός αγκύλης σημείωση [του Κ.], αποδίδοντας στον Καστοριάδη ακροδεξιές απόψεις!!! Είναι αδιανόητο, και παραπάνω από εσφαλμένο, βλαβερό να αποδίδεται στον Καστοριάδη ο «εθνικός μύθος» της εγχώριας Ακροδεξιάς.

Θα μπορούσα να πω κι άλλα, όσον αφορά την έλλειψη αντιδικτατορικής δράσης, που καταλογίζουν οι συντάκτες στον φιλόσοφο, αγνοώντας επιδεικτικά ότι ο βιογράφος του αναφέρει τη δημιουργία ομάδας αντιδικτατορικής και πολιτικής δράσης γύρω από τον Καστοριάδη ήδη το 1968 (ό.π. σ. 285-286). Δεν αρμόζει να απαντήσω εγώ σε αυτό, μα οι σύντροφοι του Καστοριάδη.

Αναμένω την απάντηση των συντακτών για το σημείο που ανέφερα και την επιλογή τους να αποδώσουν στον Καστοριάδη θέσεις που ποτέ δεν είχε και μάλιστα, σύμφωνα με τον βιογράφο του, «βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση» με τις αξίες και τη σκέψη του. Είναι προσβολή αυτή η διαστρέβλωση, όχι μόνο απέναντι στη μνήμη του Καστοριάδη, στους συντρόφους του και σε όσους μελετούμε τη σκέψη του, μα και στις ίδιες τις αξίες που υπερασπίστηκε σε όλη του τη ζωή, την αυτονομία, τη δημοκρατία, την κοινωνική και ατομική απελευθέρωση.

Αναμένω τη δημοσίευση της επιστολής μου, προσμένοντας πως θα είστε συνεπείς με τις διακηρυγμένες αρχές της ελευθεροτυπίας και της εφημερίδας σας.

Ιωάννινα

Αλέξανδρος Σχισμένος, διδάκτωρ Φιλοσοφίας

Πηγή: efsyn.gr

---

2. Η αξία του Καστοριάδη

Γιώργος Ν. Οικονόμου

Στο άρθρο των Δ. Ψαρρά-Δ. Καρύδα στην «Εφ.Συν.» (20-7-2019) είναι εμφανής η προσπάθεια για απαξίωση του Κορνήλιου Καστοριάδη, όπως δηλώνεται τόσο στον ειρωνικό τίτλο και στο υποτιμητικό κακόγουστο σκίτσο του Η. Μακρή όσο και στο αμφιλεγόμενο περιεχόμενο. Χρειάζονται συνεπώς κάποια σχόλια. Κατ' αρχάς θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι δεν υπήρξε καμία «ιδεολογική αντιπαράθεση» μεταξύ Πουλαντζά και Καστοριάδη, όπως γράφουν οι δύο συντάκτες. Ο Καστοριάδης ουδέποτε ασχολήθηκε σοβαρά με τον Πουλαντζά. Απλώς ο Πουλαντζάς το 1977 επιτέθηκε στον Καστοριάδη με αστήρικτους προσωπικούς μειωτικούς χαρακτηρισμούς, ενώ απαξίωνε το έργο του, χωρίς επιχειρήματα και εξηγήσεις, ως «μορφή ενός εκλεκτικού φληναφήματος και εκλαϊκευμένου υποπροϊόντος του ευρωπαϊκού ιρασιοναλισμού», ως «αντιμαρξιστικό», ως «νεο-ιδεαλισμό» και ότι έχει «χαμηλή ποιότητα»! Επομένως η επίθεση του Πουλαντζά δεν είναι «ιδεολογική αντιπαράθεση», αλλά κακοήθης απαξίωση και φυσικά εκτός πραγματικότητας.

Οι συντάκτες του άρθρου όμως διαπράττουν ένα μεγάλο λάθος, ελπίζω ανεπιγνώστως, και διαστρεβλώνουν τον Καστοριάδη. Χρησιμοποιώντας από το βιβλίο του Francois Dosse (Καστοριάδης: Μια ζωή) ένα χωρίο, το οποίο παρερμηνεύουν, αποδίδουν στον Καστοριάδη την άποψη ότι «οι σύγχρονοι Έλληνες είναι απευθείας απόγονοι των Ελλήνων της αρχαιότητας». Ουδέποτε ο Καστοριάδης έχει εκφράσει την άποψη αυτή, αντιθέτως σε κείμενά του τονίζει τη μεγάλη διαφορά που υπάρχει μεταξύ των δύο εποχών. Η παρερμηνεία των δύο συντακτών έγκειται στο εξής:

Ο βιογράφος του Καστοριάδη στο χωρίο αυτό γράφει ότι ο τίτλος του βιβλίου του Ce qui fait la Grece

αποδόθηκε στα ελληνικά ως «Η ελληνική ιδιαιτερότητα» και θα μπορούσε να εκληφθεί από τους εθνικιστικούς και ακροδεξιούς κύκλους ότι «οι σύγχρονοι Έλληνες είναι απευθείας απόγονοι των Ελλήνων της αρχαιότητας» και η ιδέα αυτή «μπορεί να είναι πολύ επικίνδυνη, οδηγώντας σε απόψεις περί εκλεκτής φυλής, τις οποίες διακινούν κάθε είδους ομάδες και οργανώσεις, συνδυάζοντάς τες μάλιστα με ξενοφοβικές και ρατσιστικές θέσεις. Ολα αυτά, ωστόσο, βρίσκονται σε πλήρη αντίθεση με την πραγματική σκέψη και τις αξίες του Καστοριάδη, ο οποίος έλεγε χαρακτηριστικά: “Οι Έλληνες είναι ρατσιστές”».

Επιπλέον ο Καστοριάδης καυτηρίαζε την τάση πολλών σύγχρονων Ελλήνων να θεωρούνται «ανώτερη φυλή», καθώς επίσης το ιδεολόγημα για την περιβόητη «συνέχεια του Ελληνισμού».

Συνεπώς οι δύο συντάκτες δεν διάβασαν καλά το χωρίο αυτό και αποδίδουν λανθασμένα στον Καστοριάδη φυλετικές-εθνικιστικές θέσεις. Θα πρέπει να αναγνωρίσουν το λάθος τους και να επανορθώσουν.

Όσον αφορά τις απόψεις του Λεφόρ για τον Καστοριάδη από μία ιδιωτική επιστολή του πρώτου το 1982, είναι προσωπικές γνώμες και δεν προσθέτουν κάτι ουσιαστικό για τον Καστοριάδη. Αυτό που πρέπει όμως να έχει κανείς υπ’ όψιν του είναι ότι οι δύο στοχαστές επί τριάντα τέσσερα χρόνια δεν συνυπήρξαν ειρηνικά, αλλά με πολεμικές αντιπαράθεσεις, τόσο μέσα στην ομάδα «Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα» όσο και μετά το τέλος της. Ο Λεφόρ αποχώρησε δύο φορές από την ομάδα. Εκτοτε οι συγκρούσεις συνεχίστηκαν μέχρι την τελική ρήξη. Από το 1977 ήταν και οι δύο στη συντακτική ομάδα του περιοδικού *Libre*, πάντα με εντάσεις μεταξύ τους, ώσπου τελικώς ο Λεφόρ σταμάτησε αυθαιρέτως την έκδοση του περιοδικού επειδή διαφώνησε με το κείμενο του Καστοριάδη «Μπροστά στον πόλεμο»! Έτσι το 1980 οι σχέσεις των δύο στοχαστών διακόπηκαν οριστικώς. Οι αντιθέσεις του Λεφόρ στον Καστοριάδη δεν ήταν μόνο πολιτικές και θεωρητικές, αλλά ανάγονται και σε προσωπικούς λόγους, αφού από πολύ νωρίς ο Λεφόρ σημαδεύτηκε από ένα αισθηματικό ζήτημα, που μάλλον τον τραυμάτισε και τον έκανε να νιώσει αντιζηλία απέναντι στον Καστοριάδη (Dosse, σ. 45).

Σε αυτά που λένε οι δύο συντάκτες, και ο Πουλαντζάς, για την εργασία του Καστοριάδη στον ΟΟΣΑ καθώς και για τη στάση του κατά τη διάρκεια της δικτατορίας έχουν απαντήσει εμπεριστατωμένα η Καρτάλη και ο Λουκόπουλος στις επιστολές τους, τις οποίες όμως εσκεμμένως οι δύο συντάκτες δεν λαμβάνουν καθόλου υπ’ όψιν τους. Το σημαντικό όμως είναι ότι δεν αναλύουν με επιχειρήματα, ακριβώς όπως και ο Πουλαντζάς, καμία θέση φιλοσοφική, ψυχαναλυτική ή πολιτική του Καστοριάδη. Νομίζω ότι εδώ βρίσκεται το ουσιαστικό διακύβευμα που θα πρέπει να αναληφθεί κάποτε, αντί να γίνονται προσπάθειες να μειωθεί η αξία του Καστοριάδη με αμφιλεγόμενες προσωπικές επιθέσεις.

Η αλήθεια είναι ότι το έργο του Καστοριάδη έχει αναγνωριστεί και καταξιωθεί παγκοσμίως, καταλαμβάνοντας μία σημαντική θέση στα μεγάλα φιλοσοφικά έργα. Ενώ τα βιβλία του Πουλαντζά, μπορεί να έχουν κάποιες ενδιαφέρουσες απόψεις, τελικώς παρέμειναν εγκλωβισμένα στον μαρξισμό, στον Αλτουσέρ και στον ευρωκομμουνισμό, ανακυκλώνοντας και τα αδιέξοδα του ιδίου. Τα αδιέξοδα αυτά φαίνονται και στα άρθρα του 1977, στα οποία απαξιώνει τον Καστοριάδη με αστήρικτες απόψεις, διότι δεν είχε τις δυνατότητες να του αντιπαρατεθεί με επιχειρήματα στο θεωρητικό πεδίο και στην κριτική του μαρξισμού. Ο Πουλαντζάς δεν είχε καταλάβει σπουδαία πράγματα από το έργο του Καστοριάδη και τη «Φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας», που είχε κυκλοφορήσει το 1975 δημιουργώντας συζητήσεις και ανακατατάξεις στο πνευματικό τοπίο της Γαλλίας, και συγκαταλέγεται στα σημαντικότερα έργα του 20ού αιώνα. Αντιθέτως, εγκωμιάζει τον Ελεφάντη, τον Βέλτσο και τον Δημητράκο! Τα σχόλια περιττεύουν.

Γιώργος Ν. Οικονόμου, διδάκτορας Φιλοσοφίας

Πηγή: efsyn.gr

---

3. Οὐκ ἔ᾿ με καθεύδειν τὸ τοῦ Καστοριάδου τρόπαιον

Κωστής Σπαντιδάκης

Στο αφιέρωμά σας για τον Πουλαντζά (21-22 Ιουλ. 2019, Το φάντασμα της Ιστορίας) μια αήθης επίθεση του Πουλαντζά το 1977 κατά του Κορνήλιου Καστοριάδη παρουσιάζεται ως περίπου σύγκρουση δύο γιγάντων...

Βέβαια ούτε για σύγκρουση καν πρόκειται, αφού ο Καστοριάδης δεν καταδέχτηκε να απαντήσει σ' αυτήν την προσπάθεια κατασκευοφάντησής του. Οντας σε θέση να γνωρίζω, σας πληροφορώ ότι ποτέ ως τότε ο Καστοριάδης δεν είχε ασχοληθεί με τον ευρωκομμουνιστή υβριστή του. Μόνο αργότερα, σε ένα κείμενό του υπό τον πάντα επίκαιρο τίτλο «Από την ξύλινη στην καουτσουκένια γλώσσα» (Libre 4, 1978, Η γαλλική κοινωνία, εκδ. Υψιλον/βιβλία 1986, σελ. 221), όπου αποδομεί τον Αλτουσέρ και τους τότε τάχα μου «ευρωκομμουνιστές», που ποτέ δεν θέλησαν στην πραγματικότητα να αποκηρύξουν τις σταλινικές τους ιδέες και πρακτικές, αναφέρθηκε σ' αυτόν μονολεκτικά και όπως του άξιζε.

Δεν θα εκμεταλλευτώ τον χώρο σας, ούτε θα αναλώσω τον χρόνο σας, σχολιάζοντας τις τόσες ανακρίβειες του δημοσιεύματος και των επιστολών Πουλαντζά. Ενα μόνο θα προσθέσω, η μειωτική επίθεση κατά του προσώπου με σκοπό να απαξιωθεί το έργο, πάγια σταλινική πρακτική, επιδεικνύει, εξ αυτού τούτου, τη γυμνότητα του θρασυδείλου και την ανυπαρξία ή τη σαθρότητα των επιχειρημάτων.

Το έργο όμως του Καστοριάδη είναι εδώ και ομιλεί από μόνο του, για όποιον στοιχειωδώς γνωρίζει γράμματα.

Αθήνα, Κωστής Σπαντιδάκης

---

4. Η απάντηση των συντακτών

Δημήτρης Καρύδας, Δημήτρης Ψαρράς

Αντιπαρερχόμενοι το ύφος των επιστολογράφων περιοριζόμαστε σε κάποιες σύντομες σχετικές παρατηρήσεις, ώστε να μη μένει η παραμικρή αίσθηση ότι η κριτική που ασκεί ο Πουλαντζάς στον Καστοριάδη μπορεί τελικά να σχετικοποιηθεί μέσα σε ένα σύννεφο από ηθικολογίες και αντεγκλήσεις, εκατέρωθεν ενοχοποίηση και προσωπικές διαφορές.

Προκαλεί, αλήθεια, δυσάρεστη αμηχανία η εμμονή στην επισήμανση της δραστηριότητας μεμονωμένων ατόμων ή μιας ομάδας που εμπνεύστηκαν από τον Καστοριάδη, προκειμένου να δικαιολογηθεί η απουσία του ίδιου από τους αγώνες κατά της χούντας. Στις σελίδες 285-286 της βιογραφίας του Φρ. Ντος, στις οποίες παραπέμπει ο πρώτος επιστολογράφος, απλώς παρατίθενται κάποιες αδιάφορες λεπτομέρειες για τον κύκλο που σχετιζόταν με τον Καστοριάδη, χωρίς να προσθέτουν τίποτε σε όσα αναφέραμε (βλ. τη σύνοψη της Σερβάν Ζολιβέ, «Φιλοσοφία και πολιτική σκέψη κατά τη διάρκεια της δικτατορίας», ανακοίνωση στο Γαλλ. Ινστ. σε συνέδριο με αυτό το θέμα, προσβάσιμη στην ιστοσελίδα BLOD). Η υπογραφή και η διανομή μιας προκήρυξης από κάποιους ή η διακίνηση κειμένων του Καστοριάδη, ασχέτων με τη δικτατορία στην Ελλάδα, μέσα στον ωκεανό των πολιτικών δραστηριοτήτων στο μεταμαγιάτικο Παρίσι, μεταξύ αυτών και πολλών κατά των δικτατοριών της νότιας Ευρώπης, χωρίς κανείς να υποτιμά κανέναν και τίποτε, δεν είναι όμως το ζήτημα.

Πρόκειται για την αποχή του Καστοριάδη από τους αγώνες κατά της χούντας και όχι για το αν κάποιιοι και πώς εμπνεύστηκαν από αυτόν, ούτε για την τακτική των πολυποίκιλων αντιστασιακών οργανώσεων ή την πορεία των ηγετών και των μελών τους μετά την πτώση της δικτατορίας. Μισό αιώνα μετά την

εποχή εκείνη δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να πιστοποιεί τη συμμετοχή του στον αγώνα κατά της δικτατορίας. Η δημόσια πολιτική στάση ενός στοχαστή, του οποίου το έργο έχει από την αρχή μέχρι το τέλος ρητή πολιτική στόχευση, δεν αποτελεί βέβαια επιχείρημα *ad hominem*, όπως δεν είναι τέτοιο και η κριτική σχετικά με τον ΟΟΣΑ.

Η τελευταία θέση που κατείχε σε αυτόν τον οργανισμό, πριν από την αποχώρησή του, ο Καστοριάδης ήταν Director of Statistics, National Accounts and Growth Studies (Διευθυντής του τμήματος Στατιστικής, Εθνικών Λογαριασμών και Αναπτυξιακών Μελετών) έχοντας στην υπηρεσία του, σύμφωνα με τη διατύπωση του βιογράφου του, προσωπικό 120 ατόμων. Ο ίδιος ο Καστοριάδης θα έσπευδε να παρατηρήσει ότι οι στατιστικές μελέτες οικονομικών μεγεθών και η επεξεργασία αναπτυξιακών σχεδίων αποτελούν κάθε άλλο παρά πολιτικά ουδέτερες δραστηριότητες. Αυτήν τη συνάφεια επισημαίνει ο Πουλαντζάς, που δεν είναι βέβαια ηθικού αλλά απολύτως πολιτικού χαρακτήρα. Εξ άλλου, το γεγονός ότι κάθε θεσμός είναι ιδεολογικά φορτισμένος δεν σημαίνει ότι τα τραπεζικά ιδρύματα, τα πανεπιστήμια, οι εφημερίδες ή τα ερευνητικά κέντρα διαδραματίζουν όλα και πάντα τον ίδιο ρόλο στις πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις.

Αναφορικά με τις θέσεις για την ελληνική αρχαιότητα, αυτό που επισημάναμε παραπέμποντας και στον βιογράφο του είναι γνωστό και συζητημένο από πολλά χρόνια. Η θέση του Καστοριάδη για τον αρχαιοελληνικό κόσμο, εξαιτίας του αφαιρετικού και αδιαφοροποίητου χαρακτήρα της προσέγγισής του, γίνεται λειτουργική για ποικίλες αντιλήψεις που προσφεύγουν στην ελληνική αρχαιότητα για να στοιχειοθετήσουν την κριτική τους στη νεοελληνική πραγματικότητα. Έτσι προϋποτίθεται ή αποκαθίσταται μια εικόνα συνέχειας του ελληνισμού, που εμφανίζεται ως πορεία έκπτωσης από κάποιο ιδεατό υπόδειγμα ή έστω τα προς διατήρηση σπέρματά του. Αν αυτό διαστρέφει τη σκέψη του Καστοριάδη, τότε θα έπρεπε να απασχολήσει το γεγονός ότι το έργο μένει «ευάλωτο» σε χρήσεις ενάντια στις προθέσεις του δημιουργού του. Και πράγματι, η μοναδικότητα της κλασικής αρχαιότητας που φιλοτεχνεί ο Καστοριάδης επισείεται από τα πιο ετερόκλητα ρεύματα, ώστε οι νεοέλληνες να συμμορφωθούν προς τις οιονεί προγονικές επιταγές τις οποίες έχουν προδώσει.

Δηλαδή να φανούν συνεπείς προς την ψευδεπίγραφη συνέχεια του ελληνισμού, ώστε να εξυπηρετηθούν οι σκοποί των κατασκευαστών της (βλ. Φ. Τερζάκη, «Για τον “Καστοριαδισμό” ως ιδεολογία», περ. «Βαβυλωνία», τχ. 40, 2008). Δεν θα ήταν όμως στοιχειώδες ζητούμενο μιας ριζικής χειρονομίας, όπως αυτής του Καστοριάδη, να συμπεριλαμβάνει και μια ρητή τοποθέτηση στο πρόβλημα της συνέχειας ή ασυνέχειας του ελληνικού πολιτισμικού χώρου, στο μείζον επίδικο δηλαδή της εθνικής ιδεολογίας εδώ και δύο αιώνες;

Όσον αφορά το σκίτσο του Μακρή, αυτό νοηματοδοτείται από το ιστορικό πλαίσιο που υποδηλώνει η ημερομηνία δημοσίευσής του. Αν ξενίζει ίσως κάποιους σήμερα, θα πρέπει να αναλογιστούν πόσο ξένισε η στάση του Καστοριάδη κατά την εκρηκτική του είσοδο στην επίσημη ελληνική σκηνή το 1989. Διότι ένα κοινό που περίμενε την ανατρεπτική παρουσία του στην ευρύτερη δημόσια σφαίρα, αντί να δει τον επαναστάτη που θέτει με τον λόγο του μια θρυαλίδα στα θεμέλια των θεσμών της, είδε το επισφράγισμα της αποδοχής του από αυτούς, καθώς αναγορεύεται σε επίτιμο διδάκτορα της Παντείου. Πολύ περισσότερο, όταν ταυτόχρονα δεχόταν την κολακεία της επίσημης δημοσιότητας που αναμφίβολα προσάρμοζε τη σκέψη του κατά πώς συνέφερε τα ιδεολογικά της σχήματα.

Σε αυτό συνέβαλε όμως καθοριστικά και ο ίδιος, καθώς η προσδοκώμενη, όσο και ευπρόσδεκτη, ριζική κριτική των νεοελληνικών κοινωνικών συνθηκών αρθρωνόταν από τον Καστοριάδη με τον ισοπεδωτικό τρόπο που είδαμε πάλι τα τελευταία χρόνια να προβάλλονται τα κυρίαρχα ιδεολογήματα. Οτι οι νεοέλληνες είναι «κατιγκοειδείς, καθίκια, χτήνη τετράποδα, τερατώδη όντα, κερατάδες, οι Ρωμιοί, επίπεδο γειτονιάς» είναι κάποιες μόνον κρίσεις από αμέτρητες άλλες παρόμοιες (βλ. συνολικά Ν. Ξηρουδάκης, «Ο κατά φαντασίαν αιρετικός κ. Καστοριάδης», περ. «Σχολιαστής», τχ. 75, 1989). Τις εξέφερε σε πολυάριθμες συνεντεύξεις, τότε αλλά και αργότερα, μαζί με τους κοινούς τόπους περι

ακαμάτηδων συμφεροντολόγων Ελλήνων γενικώς και αορίστως, που ανασύρει κάθε φορά ο κυρίαρχος λόγος, όταν διακυβεύεται η απόδοση πολιτικών ευθυνών και επιχειρείται η απόσεισή τους από όσους πραγματικά τις φέρουν, αντί αυτές να αναζητηθούν στο πεδίο των κοινωνικών σχέσεων.

Η αλήθεια για την κοινωνία, την πολιτική και τη στάση σε αυτές δεν βρίσκεται στην ηθικολογία, όπως φαίνεται ότι κατανοούν κάθε κριτική στάση και τα ζητούμενά της οι επιστολογράφοι. Είναι τελείως αδιάφορο αν και ποια προσωπικά κίνητρα μπορεί να έχει ή όχι ο Λεφόρ. Θα έπρεπε μάλλον να απασχολεί το αν έχει βάση στα πράγματα η κριτική του. Είναι δε μάλλον παιδαριώδες να βγαίνει το υποδεκάμετρο των αυθεντιών, προκειμένου να αξιολογηθεί ένας στοχαστής σε σχέση με κάποιον άλλον, καθώς άλλοι μπορούν να επικαλεστούν άλλες αυθεντίες. Η αξιολόγηση της σκέψης δεν μπορεί όμως να είναι αντικείμενο μπερλίνας, αλλά άσκησης της ίδιας της σκέψης της καθημιάς και του καθενός. Οπως είναι πράγματι απαραίτητη η μελέτη του έργου, άλλο τόσο απαραίτητη είναι η εγρήγορση απέναντι στις αντιφάσεις του και τις ενδεχόμενες πολιτικές και ιδεολογικές του χρήσεις εξαιτίας των τυφλών του σημείων, αντί για την επίκληση της αυθεντίας άλλων.

Είναι βέβαιο ότι όσοι θέλουν να στοχαστούν την αυτονομία, όπως οι επιστολογράφοι, θα συμφωνούσαν χωρίς άλλο με αυτό το πρόταγμα. Αν το εγχείρημά της καστοριαδικής εκδοχής της αυτονομίας δεν προβλέπει χώρο για την άσκηση κριτικής, τότε πρέπει μάλλον εκεί να αναζητηθούν τα προβλήματα (βλ. Π. Μπασάκος, «Η ριζική καταδίκη του Λόγου», περ. «Σχολιαστής», ό.π.). Και αυτά δεν πρόκειται να λυθούν με συνεχείς, όσο και παρέλκουσες, διαβεβαιώσεις καλών προθέσεων που σταθερά παρεξηγούνται, ούτε με τη μόνιμη δυσανεξία απέναντι στην επισήμανση κρίσιμων αντιφάσεων μεταξύ διακηρύξεων και πολιτείας του Καστοριάδη. Προς τι άλλωστε η επανάληψη της απαξίας για τον Πουλαντζά, τη στιγμή που αναφερθήκαμε ρητά σε αυτήν, παραθέτοντας ολόκληρο το σχετικό απόσπασμα;

Αν, τέλος, η κριτική του Πουλαντζά στον Καστοριάδη μπορεί να αποτελέσει αφορμή για την επανεξέταση ζητημάτων που ξεπερνούν το εν λόγω ιστορικό επεισόδιο, τούτο μάλλον οφείλεται στο ότι πράγματι τα φαντάσματα επανέρχονται – υπενθυμίζοντας τις δικές μας ενοχές, αλλά και μη μπορώντας να ησυχάσουν από τις δικές τους.

Δημήτρης Καρύδας, Δημήτρης Ψαρράς

Πηγή: efsyn.gr